

Irina Deretić

ZAŠTO SU NAŠI „SVETOVI OPAŽANJA“ RAZLIČITI?

(Karen Gloy, *Wahrnehmungswelten*, Alber Philosophie, München 2011.)

Karen Gloy [Karen Gloy] retka je filozofkinja, koja je, pored temeljne i sves-trane obrazovanosti u filozofiji i drugim naukama, uspela da izgradi i vlastito filo-zofsko stanovište novo i podsticajno po mnogo čemu. Ova poznata i vrlo plodna nemačka autorka i profesorka filozofije jeste izuzetan poznavalac antičke filozofije, nemačkog idealizma, kao i savremene filozofije. U područja njenog interesovanja spadaju i sledeća predmetna proučavanja kao što su teorija racionalnosti i vremena, filozofija prirode, kao i filozofija kulture.

Poslednje knjige Karen Gloy posvećene su upravo problemskim i sintetičkim temama kao što je *Teorije svesti. O problemu i istoriji svesti i samosvesto*, dela koje je imalo 3 izdanja (prvo 1993. a poslednje 2004),¹ te *Tipovi racionalnosti* (1999),² *Um i drugost uma* (2001),³ *Teorije istine* (2004),⁴ *Od mudrosti do nauke* (2007),⁵ *Kolektivna i individualna svest* (2009)⁶ itd. Kako se već iz naslova njenih dela vidi, Karen Gloy daje sintetičke odgovore, nastojeći da mišljenje, koje počiva na racio-nalno utemeljenoj argumentaciji, odbrani od dilema i izazova, što ih artikulišu po-najviše filozofi tkz. postmoderne orijentacije. Ona teži da mnoštvo raznovrsnih sta-novišta o nekom fenomenu pažljivo ispita, neretko nastojeći da otkrije sintetičke momente koji ih povezuju.

Knjiga *Svetovi opažanja* nastala je kao rezultat njenog dugogodišnjeg prouča-vanja različitih tipova racionalnosti i kulturoloških modela. Sem teorijskog rada, ovo delo uključuje i terenska istraživanja koja je autorka preduzela u Papua Novoj Gvineji. Poput teorija racionalnosti i istine, kojima se Karen Gloy bavila u svojim prethodnim knjigama, ona i ovde preispituje različite aspekte fenomena kojim se

- 1 Karen Gloy, *Bewusstseinstheorien. Zur Problematik und Problemgeschichte des Bewusstseins und Selbstbewusstseins*, 3. Auflage. Verlag Karl Alber, Freiburg, München 2004.
- 2 Karen Gloy, *Rationalitätstypen*, Verlag Karl Alber, Freiburg, München 1999.
- 3 Karen Gloy, *Vernunft und das Andere der Vernunft*, Verlag Karl Alber, Freiburg 2001.
- 4 Karen Gloy, *Wahrheitstheorien*, UTB, Tübingen 2004
- 5 Karen Gloy, *Von der Weisheit zur Wissenschaft*, Verlag Karl Alber, Freiburg 2007.
- 6 Karen Gloy, *Kollektives und individuelles Bewußtsein*, Fink, Paderborn 2009.

bavi. Dakle, reč je o knjizi koja problemski pristupa opažanju nastojeći da rasvetli različite aspekte, što ga konstituišu.

Autorka je podstaknuta pitanjima poput sledećih: da li pod različitim okolnostima isto opažamo, da li mi Evropljani vidimo na isti način stvari kao i stanovnici Papua Nove Gvineje, te da li postoji kulturološki univerzalizam ili su pak kulturološke razlike nepremostive. Suočena sa ovim pitanjima, Karen Gloy nastoji da pokaže kako ne postoji samo jedan tip opažanja, kao što ne postoji ni samo jedan tip racionalnosti ili pak svesti o nečemu. Pa ipak, ona promišlja pre svega spojne tačke tog mnoštva, kao što pokazuje i to da opažanje nije jedino uslovljeno objektom percipiranja.

Naime, u ovoj izuzetno interesantnoj, ali istovremeno filozofski i naučno utemeljenoj studiji Karen Gloy znalački odgovara na gore navedena i brojna druga pitanja, koja ne izazivaju samo pažnju filozofske čitalačke publike. Autorka zastupa stav prema kojem da pojam opažanja nije nikakva prirodna datost već je kao i svaki drugi doživljaj sveta ljudska konstrukcija. Karen Gloy polazi od kartezijanskog redukcionističkog shvatanja opažanje, po kojem je ono receptivnog karaktera, te pokazuje kako ono treba da bude dopunjeno na taj način što ćemo uzeti u obzir i druge momente koji konstituišu ovu ljudsku aktivnost. Naime, u vrlo uticajnoj tradiciji kartezijanskog redukcionizma predmet opažanja se određuju prema njihovim primarnim (veličina, oblik itd.) i sekundarnim kvalitetima (boja, ukus, zvuk). Autorka smatra da na to kako ćemo stvari opažati utiču i drugi momenti koje ona na sistematski način analizira.

Kako percipiranje jednog te istog objekta može da bude različito, često se pokazuje na primeru specifično izrađenog drvenog oružja nalik buzdovanu, severno-američkog plemena Tlingit. Pripadnik tog plemena ovaj komad drveta vidi bilo kao oružje za ubijanje riba ili pak kultni objekat, za zanatliju taj predmet jeste fino izrađeno parče drveta, za umetnika on predstavlja delo koje je asimetrično i elegantno. Dakle, u zavisnosti od konteksta, perspektive, te određenog stanja svesti opažamo različite aspekte jednog te istog objekta. Da bismo fenomen opažanja bolje razumeli, potrebno je imati u vidu različite vrste opažanja, bez obzira na to ili baš upravo stoga što su ti drugi „načini“ ili „aspekti“ opažanja često ignorisani i na taj način marginalizovani u filozofskoj tradiciji. Autorka razlikuje pet ključnih „dimenzija“ opažanja: čulnu, praktičnu, emocionalno-estetičku, religioznu i tehničku.

U skladu sa strukturalističkom metodom autorka teži da rekonstruiše totalitet ovih međusobno različitih „svetova“ opažanja, istovremeno pokazujući nedostatke tradicionalnog redukcionističkog shvatanja opažanja. Autorka započinje svoju analizu opažanja upravo tim tradicionalnim shvatanjem percipiranja kao receptivne moći, pri čemu ono što opažamo prevashodno zavisi od samog predmeta koji opažanja. Međutim, time samo opažanje nije dovoljno ni svestrano opisano, uzmimo primere, što se često navode u literaturi, da se opažanje razlikuje u uobičajenim

situacijama u odnosu na one kada smo, recimo, pod uticajem psihogenih supstancija. Potom, Karen Gloy preispituje praktičnu dimenziju opažanja naročito u pogledu odnosa između životne prakse i običajnosti, te praktičnog i teorijskog predmeta opažanja. Kada je reč o estetskoj dimenziji percipiranja onda je predmet takvog opažanja najčešće praćen različitim emocijama, raspoloženjima, psihičkim stanjima u kojima se nazali subjekat koji opaža. U raspravi posvećenoj upravo emocionalno-estetskoj dimenziji percipiranja autorka analizira ključne momente čuvenog Ge-teovog učenja o bojama, u kojem je najveći nemački pesnik ispitivao uticaj kvaliteta boje na emotivno stanje, te implikacije ovog uticaja na slikarstvo. U tom istom poglavlju Karen Gloy iznijansirano preispituje središnju kulturološku temu o tome da li istinski postoje kulturalne univerzalije ili su pak kulturološke razlike nesvodive. Autorka pokazuje da, uprkos brojnim raznovrsnostima, postoje izvesne kulturološke konstante kada je reč o opažanju ili pak mišljenju.

Zaključujući ovu nadasve aktuelnu studiju ova značajna nemačka filozofkinja suočava čitaoca sa novim pitanjima tehničkog sveta i načina na koji ga opažamo i prema njemu se odnosima. Moderni tehnički i tehnološki procesi itekako utiču na naše viđenje i razumevanje stvari, počevši od svakodnevnog iskustva do refleksije o njemu. Karen Gloy s pravom ističe da je način „opažanja“, to jest viđenja, shva-tanja i praktikovanje tehnike, koji je postao svetskom globalističkom temom, zap-ravo proistekao iz evropskog individualističkog, prirodno-tehničkog razumevanja sveta čije uporište seže sve do grčkih mitova o Ikaru i Dedalosu. Iz savremenog, istorijskog procesa tehničke globalizacije se ne može izaći, on se ne može ignorisati ili pak na bitan način promeniti. Ono što je u našoj „ljudskoj moći“ jeste kako ćemo se prema tom svetu odgovorno odnositi.

Irina Deretić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu